

Zsótér Boglárka

A fiatal felnőttek pénzügyi kultúrájának vizsgálata

Az időperspektíva, a pénzügyi jóllét és a szükségletkielégítés elhalasztásának összefüggései

ÖSSZEFOGLALÓ: Jelen kutatás a 18–35 évesek pénzügyi kultúráját vizsgálja, kiemelten foglalkozik az időorientáció, a szükségletkielégítés és a pénzügyi jóllét összefüggéseivel. A téma vizsgálata interdiszciplináris megközelítést igényel, tehát a pszichológia, szociológia, fogyasztói magatartás tudományterületének eredményeire is alapoz. A kutatás 300 fős – nemre, korra, lakóhelyre – reprezentatív mintán történt, online kérdőíves formában. Az eredmények alapján, az időorientáció kapcsán kijelenthető, hogy a jövőorientációnak van a legmarkánsabb hatása, főként a szükségletkielégítés elhalasztásának képességére vonatkozóan. A jelen hedonizmus leginkább a pénzügyi értelemben vett elhalasztási képességre van hatással. A pénzügyi jóllétre leginkább a jelenfatalista és a múltnegatív hozzáállás van hatással, mégpedig a kapcsolat negatív irányú. Ezen kívül a kutatásban a pénzügyi attitűdök alapján képzett, jól elkülönülő klaszterek arra világítanak rá, hogy nem érdemes a 18–35 éves korosztályt homogén csoportként kezelni.¹

KULCSSZAVAK: fiatal felnőttek, pénzügyi kultúra, szükségletkielégítés elhalasztásának képessége, időorientáció, időperspektíva, pénzügyi jóllét

JEL-KÓDOK: A13, D03, D14, I22

Az Új Nemzeti Kiválóság Program ösztöndíjasaként kutatásom célja a fiatalok pénzügyi kultúrájának megértése volt, különös tekintettel a szükségletkielégítés elhalasztásának késleltetésére, valamint az időorientációra. A pénzügyi kultúrával kapcsolatos kutatások és az azokból született jelentések, műhelytanulmányok, cikkek Magyarországon 2012-től kezdtek nagyobb számban megjelenni. A szükségletkielégítés elhalasztásának képessége és az időorientáció olyan fogalmak, amelyek a pénzügyi kultúra tárgyalásakor elengedhetetlenül felmerülnek, mégis kevesebb

fókuszot kaptak az eddigi pénzügyi kultúra kutatásokban. Jelen kutatás a 18–35 éveseket veszi górcső alá, amely interdiszciplináris megközelítést igényel, tehát alapoz a pszichológia, szociológia, fogyasztói magatartás tudományterületének eredményeire is.

SZAKIRODALMI HÁTTÉR

Pénzügyi kultúra

A pénzügyi kultúra vizsgálata különösen a 2008-as gazdasági válság után kezdett a figyelem középpontjába kerülni. Számos kutatás

Levelezési e-cím: boglarka.zsoter@uni-corvinus.hu.

született, amely arra hívja fel a figyelmet, hogy a pénzügyi oktatást prioritásként kell kezelni, és azon belül nem csupán a kognitív elemekkel, hanem a pénzügyi attitűddel, és az azokhoz kapcsolódó egyéb tényezőkkel is foglalkozni kell (Kenesei, 2014; Lusardi – Mitchell, 2014).

A pénzügyi kultúra fogalmát számos szerző definiálta, így elég szerteágazó annak meghatározása (Luksander et al., 2016; Németh et al., 2016; Kovács et al., 2013; Atkinson – Messy, 2012; Botos et al., 2012; Béres – Huzdik, 2012). A közös metszetet úgy lehetne meghatározni, hogy mindegyikben megjelenik a pénzügyekkel kapcsolatos informáltság, az információ feldolgozásának képessége, a jó pénzügyi döntések meghozatalának képessége (Kovács et al., 2013). Az OECD által megfogalmazott definíció így hangzik: *„A pénzügyi kultúra a tudatosság, ismeretek, készségek, attitűdök és viselkedések kombinációja, melyekre szükség van a megalapított pénzügyi döntések meghozatalához és végső soron az egyéni pénzügyi jólét eléréséhez”* (Atkinson – Messy 2012, p.14). Az OECD ötévente végez nemzetközi szintű összehasonlító kutatást annak érdekében, hogy felmérje az egyes országok pénzügyi kultúrájának szintjét. Ennek része a pénzügyi attitűdök mérése is, amelyet az OECD saját skálával mér. Európa tizennégy országában végzett kutatás keretében szociodemográfiai jellemzők alapján vizsgálták a pénzügyi ismeretek, magatartás és a pénzügyi kultúra különböző aspektusaira vonatkozó attitűdök terén megmutató különbségeket (Atkinson – Messy, 2012). Az eredmények szerint a magyarokra átlag feletti pénzügyi alapismeretek, de jóval átlag alatti pénzügyi magatartás a jellemző. Számos esetben ellentmondó eredmények születnek a pénzügyi attitűd és a magatartás vonatkozásában (Kenesei, 2014).

A pénzhez és pénzügyekhez fűződő viszony már az 1970-es évektől kutatott terü-

let. *Goldberg és Lewis* (1978) tanulmányukban az egyének három típusát azonosították: gyűjtögetők, önállóságra törekvők és hatalmi játékosok. *Yamauchi és Templer* (1982) a pénzügyi attitűdök mérésére fejlesztették ki a Money Attitude Scale-t, amely összesen négy dimenziót fed le. Az első dimenzió a hatalom-presztízs, amelyben a pénz az egyének hozzáállásában a siker és a hatalom szimbóluma. A második dimenzió a megtakarítás és az idő. Az ebbe a csoportba tartozó egyéneknél a jövőre való felkészülés és a pénzügyi helyzet folyamatos kontroll alatt tartása játssza a főszerepet. A harmadik dimenzió a bizalmatlanság. A kategóriába tartozó egyének közös jellemzője, hogy gyanakodva, szinte félve tekintenek a pénzre. A MAS negyedik dimenziójában található a szorongók, akik ebből kifolyólag hajlamosak az idegeskedésre. A pénz ennek a személyiség típusnak ellentmondásos jelenség, egyfajta paradox módon állnak hozzá. *Furnham* (1984) fejlesztette ki a Money Beliefs and Behavior Scale-t (MBBS), amely a pénzügyi hitek/hiedelmek és magatartás mérését hivatott segíteni. A skála 60 állítást foglal magában, amelyeket összesen hat faktorba tömörít a szerző, ezek pedig a következők: kényszeresség, hatalom, megtakarítás, biztonság, elégedetlenség, erőfeszítés.

Ahogy az OECD definíciójában is benne foglaltatik (Atkinson – Messy, 2012), a pénzügyi jóllét egy olyan fogalom, amely szoros összefüggésben áll az egyén általános jóllétével, amelyet személyes céljai és értékei tükrében határoz meg (Porter – Garman, 1993).

Jelen kutatásban a CFPB (Consumer Financial Protection Bureau) skálája alapján kerül sor a pénzügyi jóllét mérésére. A CFPB közel hatvan szakértői interjú alapján a következőképpen határozta meg a pénzügyi jóllétet:

- az egyén képes napról napra, hónapról hónapra kontrollálni pénzügyeit,
- megvan a kapacitása egy pénzügyi sokk túlélésére,

- folyamatosan dolgozik azon, hogy elérje pénzügyi céljait,
- pénzügyi értelemben megvan a szabadsága döntéseket hozni, és ezáltal képes élvezni az életet.

Ahhoz hogy ezek megvalósuljanak, az egyénnek terveznie kell jövőjét, kontrollálni a hirtelen jövő impulzusokat, a váratlan helyzeteket kreatívan kell megoldania, valamint bízania kell abban, hogy képes kontrollálni saját sorsát és pénzügyeit (CFPB, 2015). A fogalomnak ezen része tehát szorosan kapcsolódik mind a szükségletek kielégítésének kontrollálásához, mind az egyén időorientációjához.

Időorientáció

Philip Zimbardo és John Boyd (2015) szerint döntéseink sikerességét meghatározza, hogy egyéni szinten hogyan tekintünk az időre. Ők ezt szubjektív időperspektívának nevezik. Boyd és Zimbardo (2012) szerint minden egyénnek van egy preferált időkategóriája, amelyet számos tényező befolyásol, például a kultúra, a család, iskolai végzettség stb. Mindent más szerzők is alátámasztják empirikus adatokkal (Webster, 2011; Fortunato – Furey, 2009; Worrell – Mello, 2009). Ez tehát nem egy eleve adott jellemzője az egyéneknek, hanem tanult tulajdonság.

A három alap idősíkból indulnak ki, tehát léteznek a jelenorientált, a múltorientált és a jövőorientált időperspektívák. A múltat és a jelent azonban még tovább bontják két-két típusra. A múltorientáltak állhatnak a múlt eseményeihez pozitívan vagy negatívan. A múltpozitív egyén szívesen elevenít fel múltbéli emlékeket. A múltnegatív egyén viszont éppen ellenkezőleg, a negatív eseményekre koncentrál, szomorúan gondol vissza a múlt történéseire, a kellemetlen emlékek határozzák meg múltját. A jelenorientált kategória két további alkategóriája: jelenhedonista és

jelenfatalista. A jelenhedonista egyén izgalmat keres az életében, ezért szívesen vállal kockázatot, a pillanatban él. A jelenfatalista egyik fő jellemzője, hogy életében erős a kontroll, és kötelességtudó is, ugyanakkor úgy érzi, nincs ráhatása arra, ami vele történik. A jövőorientált kategóriát nem bontják a szerzők további altípusokra. Itt a lényeg, hogy célokat tűz ki az egyén, és tudja, hogy azt kitartó munkával érheti el.

A Zimbardo és Boyd (1999) által kidolgozott mérési skála 56 tételből áll, amely hosszúnak mondható, főként abban az esetben, ha egy felmérés során nem csupán az egyén időorientációjára, hanem egyéb tényezőkre is kíváncsiak vagyunk. *Orosz és szerzőtársai* (2015) összegyűjtöttek 19 különböző mérést, amely a Zimbardo-féle skála tesztelésére vonatkozott, a világ számos különböző országában: például Olaszországban (D'Alessio et al., 2003), Franciaországban (Apostolidis – Fieulaine, 2004), Mexikóban (Corral-Verdugo et al., 2006) stb. Több mérés során is felmerült a belső konzisztencia nem megfelelő mértéke, és számos szerző jutott arra a következtetésre, hogy érdemes lenne a skála rövidített változatát használni (Worrell – Mello, 2007; Sircova et al., 2014).

Orosz és szerzőtársai (2015) egy rövidített, összesen 17 elemből álló skálát javasolnak. Kutatásukban Zimbardo és Boyd (1999) eredeti skáláját alkalmazták, az adatfelvétel Magyarországon zajlott. A minta összesen 1370 fős volt (941 nő és 424 férfi). Az eredmények alapján három modellt futtattak, az elsőt az eredeti faktorstruktúra alapján, a másodikat *Sircova és szerzőtársai* (2014) alapján 36 állítással, a harmadikat pedig *Hu és Bentler* (1999) kritériumai alapján, azaz, hogy minimum három állítás tartozzon mindegyik faktorhoz. Ez alapján kialakult a 17-elemű skála, amely lefedi mind az öt időkategóriát, amelyet Zimbardo és Boyd (1999) eredetileg kialakítottak.

Szükségletkielégítés elhalasztásának képessége

Mischel (1996) alapján a szükségletkielégítés elhalasztása tulajdonképpen az egyén preferenciáját tükrözi egy nagyobb, időben később bekövetkező jutalom mellett, egy kisebb, de azonnali jutalommal szemben.

Az olyan fogalmak, mint a szükségletkielégítés elhalasztása, az önfegyelem, az önkontroll, az önszabályozás, az egorugalmasság, az impulzivitás gyakran szerepelnek inkonzisztens módon a különböző szakmai anyagokban (Funder et al., 1983; Mischel et al., 1996; Lee et al., 2008). A szükségletkielégítés késleltetésének képességében adódó defícitek gyakran párosulnak egyéni szinten egyéb problémákkal, úgymint elhízás, kockázatos szexuális magatartás (Hoerger et al., 2011). A szükségletkielégítés elhalasztásának képessége mindenképpen összefügg az önkontroll képességével (Block – Block, 1980), valamint a tudatossággal (Bem – Allen, 1974).

Több mint hatvan éves kutatási hagyománnyal rendelkezik ez a terület, ennek ellenére a mérési módszerek még mindig finomításra várnak. Öt fő területet határozhatunk meg a mindennapi magatartás szempontjából, amely kapcsolható a szükségletkielégítés elhalasztásának képességéhez. Ezek a területek: étkezés, fizikai tevékenység, társadalmi interakció, pénz, teljesítmény (Hoerger et al., 2011). A 35 tételből álló skála kifejelesztését a meglévő skálák elégtelensége hívta életre (Bembenutty – Karabenick, 1998; Ward et al., 1989).

Metcalfé és Mischel (1999) egy forró/hideg-rendszer alkalmazták a szükségletkielégítés elhalasztásának képességével kapcsolatban. Keretrendszerükben a hideg jelképezi a kognitív képességeket, a forró pedig az érzelmi oldalt. A hideg rendszer jellemzői: érzelmileg semleges, rugalmas, integrált és koherens, lassú, epizódikus. A forró rendszer jellemzői: érzelmeken alapul, félelmeken és szenvedélyen

egyaránt, emiatt impulzív és reflexív, az önkontrollt akadályozza.

Mischel (1974) megkülönbözteti a cél kiválasztását és a cél kontrollálását. Az első ahhoz szükséges, hogy a szükségletkielégítés elhalasztását meg tudja az egyén tenni, a második pedig akkor kell, ha már elkötelezte magát a cél elérése mellett. Ebben a nézőpontban már megjelenik a jövőorientáció kérdése is. Minél inkább jövőorientált az egyén, annál inkább jellemző rá, hogy nagyobb értékűnek tekintti az elhalasztott jutalmat, emiatt hajlandó szükségletkielégítését is késleltetni (Husman – Lens, 1999).

Egy fontos kísérlet is kapcsolódik a témához. Az egyik leghíresebb kutatás a gyermekek önuralmának vizsgálatára a Marshmallow-teszt, amely Walter Mischel (2015) nevéhez fűződik. A kísérletben a kutatók azt figyelik meg, hogyan képesek a gyermekek ellenállni a kísértésnek és késleltetni az igényeik/vágyaik kielégítését. A gyerekek kapnak egy pillecukrot és eldönthetik, hogy megeszik azonnal vagy várnak. Aki képes kivárni, hogy a kísérletvezető visszatérjen, az 2 pillecukrot kap a vizsgálat végén. A teszt tulajdonképpen azt helyezi a középpontba, hogy mekkora önuralommal rendelkeznek a vizsgált gyerekek, képesek-e a jövőbeli nagyobb fogyasztás érdekében az azonnali fogyasztást elhalasztani.

Mischel hosszú évtizedeken át kutatta, különböző társadalmi kontextusokban ezt a jelenséget, és ezáltal számos történetet is megoszt könyvében. Az egyik történet segít megérteni, hogy miért került a Pillecukorteszt című könyvének alcímébe a bizalom szó. Trinidadban is végzett kutatásokat, így onnan egy további aspektust emel be a kérdéskörbe. A trinidadi gyermekek körében végzett kutatásokban azok a gyermekek, akik kevésbé stabil háttérből érkeztek, emiatt nem bíztak meg a felnőttek szavában (nem tudhatták, hogy ha a kísérletvezető megígéri, hogy később többet kapnak, az valóban úgy lesz-e), az

azonnali fogyasztás mellett döntöttek. „*Semmiféle nyomós indok nem szólt amellett, hogy az ember lemondjon az azonnaliról, ha nem bízik benne, hogy az a bizonyos későbbi valóra válik*” (Mischel, 2015, 67. oldal). A kérdéskör tehát sokszínű, a történet rávilágít egy-egy választási döntési szituáció komplexitására, a befolyásoló tényezők összetettségére.

ALKALMAZOTT MÓDSZERTAN

Kutatásomban egy 18–35 évesek körében véget reprezentatív online kérdőíves felmérésre került sor 2017. február hónapban. Az adatbázis tisztítás után 300 válaszadót tartalmaz. A mintába 18–35 év közötti válaszadók kerültek be, akiknek az átlagéletkora 27,24 év. A válaszadók 50,8 százaléka férfi, 49,2 százaléka nő. A kitöltők több mint fele városban, 19,9 százaléka pedig Budapesten él. A községben és faluban élők aránya 28,3 százalék. A kitöltők családi állapota szerint elmondható, hogy 66,3 százalékuk hajadon/nőtlen, 31 százalékuk házas. A kitöltők 76,5 százalékának nincs gyermeke. Összesen 14,1 százalékának van 1 gyermeke, 6,9 százalékuk pedig 2 gyermeke. A végzettséget tekintve elmondható, hogy középfokú végzettséggel rendelkeznek a legtöbben. Munkatapasztalata pedig a válaszadók 79,7 százalékának van. Gazdasági képzésben pedig a válaszadók 20,4 százaléka vett, vagy

vesz részt. A felmérésben a nemzetközileg is validált skálákat alkalmaztam (lásd 1. táblázat).

A KUTATÁS EREDMÉNYEINEK BEMUTATÁSA

Általános pénzügyi jellemzők

A válaszadók 32,6 százaléka rendelkezik valamilyen hitellel (áruhitel, lakáshitel, diákhitel, stb). A hitelek közül a diákhitel kiemelten is megkérdezésre került, tekintettel a fiatal kitöltői csoportra. A válaszadók közül 86,3 százaléknak nincs és nem is volt diákhitele. A válaszadók 39,1 százaléka egyetért vagy teljes mértékben egyetért azzal, hogy nem venne fel hitelt semmilyen körülmények között sem.

A pénzügyi döntéseket illetően elmondható, hogy a legtöbben párjukkal közösen hozzák meg a döntést. Egyenlő arányban vannak azok, akik egyedül vagy más családtaggal közösen hozzák meg pénzügyi döntéseiket. Van a mintában 11,5 százalék, akik helyett más hozza meg a döntést (lásd 1. ábra). Arról, hogy megbeszélik-e a pénzügyeket a családban, a válaszadók 61,1 százaléka nyilatkozott igenlően, és csupán 6 százalékánál jellemző, hogy kifejezetten tabunak számít pénzügyekről beszélni.

Az online banki szolgáltatásokat illetően elmondható, hogy a válaszadók legnagyobb

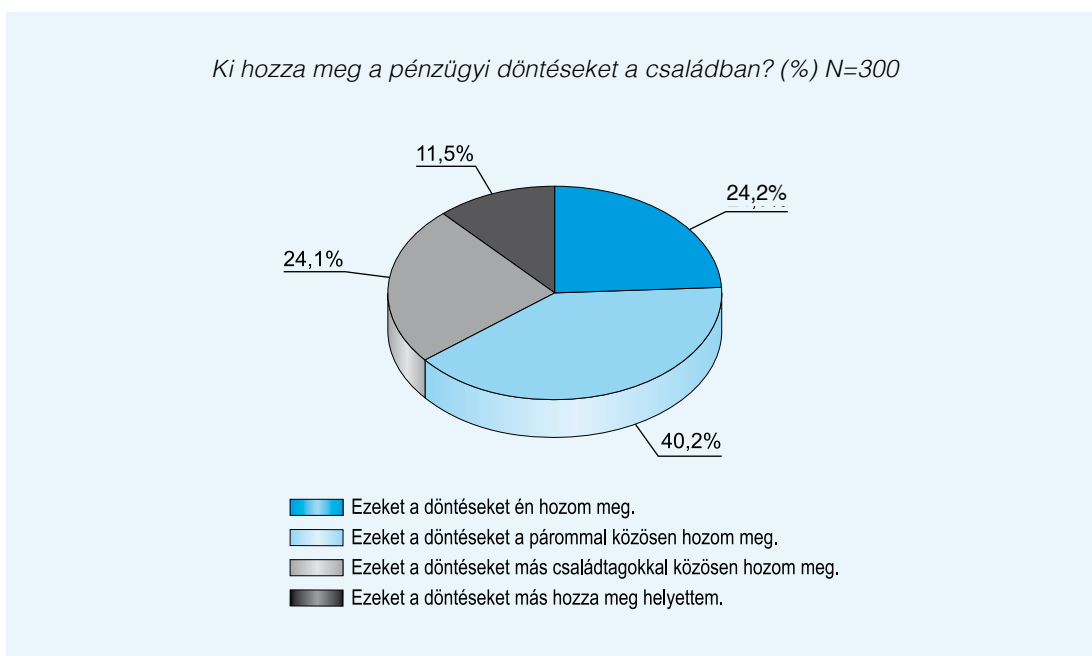
1. táblázat

A KÉRDŐÍVBEN ALKALMAZOTT SKÁLÁK

Mérés tárgya	Alkalmazott skála
Pénzügyi attitűdök	OECD által kidolgozott skála
Pénzügyi jóllét	CFPB által kidolgozott skála
Időorientáció	Time Preference Scale (Zimbardo & Boyd, 1999; Orosz et al., 2015)
Szükségletkielégítés késleltetésének képessége	Delaying Gratification Inventory (Hoerger et al., 2011)

Forrás: saját szerkesztés

A PÉNZÜGYI DÖNTÉSEK MEGHOZATALA

Forrás: saját szerkesztés

hányada azok közé tartozik, akik igyekeznek a lehető legtöbb dolgot online intézni, ugyanakkor figyelemre méltó az a 21,6 százalékos hányad, akik azt nyilatkozták, hogy nincs netbankfiókjuk és nem is szeretnének.

A válaszadók 67,5 százalékának van pénzügyi célja, de költségvetést csupán 28,6 százalékuk vezet. Megtakarítással 42,3 százalékuk rendelkezik jelenleg. A kutatást megelőző 12 hónapban a válaszadók 52,9 százalékának volt valamilyen pénzügyi problémája, amely során úgy tűnt, a kiadásait nem fedezik bevételei.

A pénzügyi attitűdök elemzése

A pénzügyi attitűd mérésére a nemzetközi OECD-felmérésekben szereplő 13-tételes skálát használtam. A főkomponens-elemzés segítségével kialakult négy faktor (lásd 2. táblázat). A KMO értéke: 0,81.

A faktorokkal tovább dolgozva, K-közép klaszter-elemzés segítségével kialakítottam 3 klasztert (lásd 3. táblázat).

A pénzügyi jóllét elemzése

A pénzügyi jóllét mérésére a Consumer Financial Protection Bureau által kialakított Financial Well-Being Scale-t alkalmaztam. A skála lényege, hogy az összesen 10 állításból, a negatív állítások átkódolásával pontszámot lehet számítani, amely megadja az egyének pénzügyi jóllétét. Mivel az állítások jelelölése 1-től 5-ig terjedő skálán történt, így a pontszám 10 és 50 közé eshet. A mintára jellemző átlag 28,39 pont, és a legmagasabb pontszám 41. A pénzügyi attitűdök alapján kapott klaszterekben az átlagok alakulását a 4. táblázat mutatja.

A harmadik klaszter szignifikánsan magasabb pénzügyi jólléttel jellemezhető, mint a

2. táblázat

AZ OECD PÉNZÜGYI ATTITÚD SKÁLA FAKTORELEMZÉSE

Rotált faktor mátrix ^a	Komponens			
	1	2	3	4
Félre kell tenni pénzt a nehezebb időkre.	0,767	0,117	0,249	-0,121
A rendszeres megtakarítás fontos.	0,761	0,152	0,198	-0,172
Hosszú távú pénzügyi célokat határozok meg, és törekszem elérni őket.	0,739	-0,108	-0,037	0,117
Fontos lenne pénzt félretenni a nehezebb időkre.	0,721	0,266	0,313	-0,109
Rendszeresen szoktam pénzt megtakarítani.	0,674	-0,438	0,031	0,178
Személyes en gondos an ellenőrzöm pénzügyeimet.	0,622	0,070	0,319	-0,025
Szokásos megélhetési kiadásaim miatt gyakran aggódom.	0,116	0,818	-0,132	0,016
Pénzügyi helyzetem korlátoz abban, hogy a számomra fontos dolgokat tegyem.	0,083	0,800	0,110	0,078
Elégedett vagyok jelenlegi pénzügyi helyzetemmel.	0,340	-0,563	0,080	0,500
Időben rendezem a tartozás aimaat.	0,269	-0,036	0,799	0,031
Időben befizetem a számláimat.	0,325	-0,016	0,796	0,070
Jelenleg túl sok az adósságom.	0,116	0,523	-0,531	0,233
A pénz arra való, hogy elköltsük, nem arra, hogy tartogassuk.	-0,186	0,138	0,005	0,882

Extraktiós módszer: főkomponens-elemzés

Forgatási módszer: Varimax Kaiser normalizációval

Megjegyzés: ^a Forgatás 10 iteráció után

Forrás: saját szerkesztés

3. táblázat

PÉNZÜGYI ATTITÚD KLASZTEREK

Klaszter elnevezése	Klaszter elemszáma	Klaszter jellemzése
Carpe Diem	121 fő	Legkevésbé jellemző rájuk, hogy megtakarítanak, inkább rögtön elköltik a pénzüket, pedig rájuk jellemző a leginkább, hogy eladósodva érzik magukat.
Aggódo tudatos	99 fő	Sokat aggódnak megélhetésük miatt, pénzügyi helyzetüket korlátozóznak érzik, de leginkább rájuk jellemző, hogy fontosnak tartják a hosszú távú gondoskodást, és rendszeresen megtakarítanak. A célmeghatározás és a költségek ellenőrzése fontos.
Elégedett	80 fő	Elégedettek pénzügyi helyzetükkel, és egyáltalán nem aggódnak miatta.

Forrás: saját szerkesztés

PÉNZÜGYI JÓLLÉT ÁTLAGÁNAK ALAKULÁSA AZ EGYES KLASZTEREKBE

Klaszterek	N	Pénzügyi jóllét átlaga	Minimum	Maximum
Carpe Diem	121	26,9	13	39
Aggódó tudatos	99	26,2	15	39
Elégedett	80	33,3	22	41
Összesen	300	28,4	13	41

Forrás: saját szerkesztés

másik kettő. Tehát az elégedettek pénzügyi jólléte a legmagasabb.

A pénzügyi jóllét pontszámára futtatott variancia-elemzés kapcsán elmondható, hogy a férfiak (29,4) szignifikánsan magasabb pontszámot értek el a pénzügyi jóllét skálán, mint a nők (27,4). A településtípus tekintetében elmondható, hogy a Budapesten élőknek a legmagasabb a pénzügyi jólléthez kapcsolódó pontszáma (29,6), ezután az egyéb városban élőké (28,4), végül pedig a községben/faluban élőké (27,4). A Közép-Magyarországon élők, valamint a Nyugat-Magyarországon élők közel azonos pénzügyi jóllét pontszámot értek el (29,6 és 29,1), ugyanakkor a Kelet-Magyarországon élők szignifikánsan alacsonyabbat (26,8). A végzettség növekedésével szignifikánsan nő a pénzügyi jóllét is (lásd 5. táblázat).

Azok, akik rendelkeznek valamilyen hittel, azoknak a pénzügyi jólléte szignifikánsan alacsonyabb (27,3) azoknál, mint akik nem rendelkeznek (28,9), tehát ezáltal nincsenek terhelve a havi törlesztő részlet visszafizetésével. Akik megtakarítással rendelkeznek, szignifikánsan magasabb pénzügyi jólléttel (31,4) jellemezhetők, mint azok, akik nem (26,2). A pénzügyi problémák jelenlétével kapcsolatban pedig elmondható, hogy ahol jelen van, ott szignifikánsan alacsonyabb a pénzügyi jóllét (25,3), mint ott, ahol nem volt az elmúlt 12 hónapban probléma (31,8). Elgondolkodtató eredmény, hogy a válaszadók több mint

fele (N=159) nyilatkozott úgy, hogy előfordult vele az elmúlt 12 hónapban, hogy jövedelméből nem tudta fedezni kiadásait.

Zimbardo és Boyd időperspektíva-skálájának elemzése

Az időorientációs skála (Orosz et al., 2015) főkomponens elemzése során teljes mértékben kirajzolódottak azok a faktorok, amelyek Orosz és munkatársai tanulmányában is. Az öt idő-kategória a következő, amelyeket a 6. táblázat sorrendben tartalmaz: jövőorientált, múltnegatív, múltpozitív, jelenhedonista, jelenfatalista.

Az öt faktor alapján pontszámokat számíthatunk, amelyek megadják, hogy az egyénekre mennyire jellemző az öt kategória külön-külön. Variancia-elemzéssel megállapítható, hogy a nemek között nincsen különbség az egyes időkategóriákat tekintve. Csupán egyetlen esetben, a jövőorientáció során mutat a két csoport szignifikáns eltérést, méghozzá a nők jövőorientáltabbnak mutatkoznak.

A kor tekintetében elmondható, hogy a 18–25 évesek között szignifikánsan jellemzőbb a jelenhedonista beállítódás, a 26–35 évesek között pedig szignifikánsan jellemzőbb a jelenfatalista beállítódás. A végzettség tekintetében pedig a variancia-elemzés segítségével kirajzolódik, hogy a többiekhez képest az alapfokú végzettségűekre szignifikánsan

5. táblázat

A PÉNZÜGYI JÓLLÉT ALAKULÁSA VÉGZETTSÉG ALAPJÁN

Végzettség szintje	N	Pénzügyi jóllét átlaga	Minimum	Maximum
Alapfokú	115	26,4	13	41
Középfokú	124	28,7	14	40
Felsőfokú	60	31,6	18	41
Összesen	300	28,4	13	41

Forrás: saját szerkesztés

6. táblázat

ZIMBARDO ÉS BOYD TIME-PERSPECTIVE SKÁLÁJÁNAK FAKTORELEMZÉSE

Rotált faktor mátrix ^a	Komponens				
	1	2	3	4	5
Képes vagyok ellenállni a kísértéseknek, ha tudom, hogy elvégezni való munkám van.	0,767	0,051	0,118	0,105	0,041
A holnapi határidők betartása és más fontos munkák elvégzése fontosabb a ma esti szórakozásomnál	0,725	0,166	0,104	-0,053	-0,224
Folyamatos munka révén időben végzek feladataimmal.	0,715	-0,015	0,120	0,176	0,183
Pontosan teljesítem kötelességeimet barátaimmal és a hatóságokkal szemben is.	0,659	0,012	0,346	0,020	-0,056
Szoktam gondolni a rossz dolgokra, amelyek a múltban történtek meg velem.	0,026	0,770	0,310	0,019	-0,025
Nehéz megfelekedeznem ifjúságom kellemetlen képeiről.	0,022	0,741	-0,067	0,034	0,063
A múltban sok sérelemben és elutasításban volt részem.	0,140	0,722	0,074	0,045	0,258
A múlt túl sok kellemetlen emléket rejt, ezért igyekszem inkább nem emlékezni azokra.	0,045	0,656	-0,230	0,109	0,318
Nosztagliával emlékszem vissza a gyerekkoromra.	0,140	-0,071	0,813	-0,014	0,026
Könnyen eszembe jutnak a régi szép idők boldog emlékei.	0,330	0,056	0,776	0,092	0,056
Élvezem a történeteket arról, hogy mentek a dolgok "a régi szép időkben".	0,131	0,092	0,722	0,106	0,138
Szívesen vállalom kockázatot, hogy izgalmat vigyek az életembe.	0,002	-0,019	0,067	0,891	-0,019
A kockázatvállalás megóv attól, hogy életem unalmas legyen.	0,013	0,133	-0,021	0,851	0,079
Hagyom, hogy magával ragadjon a pillanat izgalma.	0,245	0,054	0,127	0,673	0,158
Értelmetlen dolog aggódni a jövő miatt, mivel egyébként sem tudunk változtatni rajta.	0,069	0,009	0,052	0,008	0,817
A dolgok annyira változnak, hogy az ember igazából nem képes tervezni a jövőt.	0,057	0,267	0,161	0,137	0,696
Életem menetét olyan erők irányítják, amelyeket nem tudok befolyásolni.	-0,229	0,305	0,023	0,088	0,627

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

Megjegyzés: ^a Rotation converged in 6 iterations.

Forrás: saját szerkesztés

jellemzőbb a múltnegatív és a jelenfatalista hozzáállás.

A pénzügyi attitűd alapján kialakított klaszterek szignifikánsan különböznek a preferált időkategóriát illetően. A múltpozitív időkategória kivételével minden időkategóriában szignifikáns különbségeket láthatunk. A három klaszter közül az aggódó-tudatos csoportban figyelhető meg a legmagasabb jövőorientáció, és természetesen a Carpe Diem csoportban a legalacsonyabb. A múltnegatív hozzáállás a Carpe Diem csoportnál a legmagasabb, ugyanakkor nincs jelentős különbség köztük és az aggódó-tudatosak között. Akik e tekintetben kiugranak, méghozzá úgy, hogy a legalacsonyabb értéket mutatják, azok az elégedettek csoportjába tartoznak. Jelenhedonizmusban a Carpe Diem csoport kiemelkedik, és az elégedett klaszterre jellemző legkevésbé a jelenhedonizmus. Jelenfatalizmusban a legalacsonyabb értéket szintén az elégedett csoport mutatja.

Lineáris regresszióelemzéssel megvizsgálható, hogy van-e összefüggés az időorientáció és a pénzügyi jóllét között. Mivel mindkét változó metrikus, így alkalmas a regressziós elemzés lefuttatására. A regressziós modellben a függő változó a pénzügyi jóllét, és a független változók a különböző időkategóriák. A 7. táblázat bemutatja a regressziós elemzések eredményeit.

A regresszióelemzés eredményei alapján elmondható, hogy az öt időkategória közül

kettőnek van szignifikáns hatása a pénzügyi jóllétre. Ez a két kategória a jelenfatalista és a múltnegatív. Mindkét időkategóriának negatív hatása van, azaz minél inkább jelenfatalista valaki, annál alacsonyabb a pénzügyi jólléte, és minél inkább múltnegatív valaki, annál alacsonyabb a pénzügyi jólléte. A modellek magyarázó ereje 0,08 és 0,09, ami gyenge, de szignifikáns kapcsolatot jelez.

Szükségletkielégítés elhalasztásának elemzése

A Hoeger és munkatársai (2011) által kidolgozott Delayed Gratification Inventory egy 35 tételes skála, amelynek egy 33 tételes verzióját alkalmaztam a kérdőívben (két állítás tartalmilag teljesen egyezett más állítással, így ezeket kizártam a kérdőív hosszára való tekintettel).

A skála összesen öt területen méri annak képességét, hogy az egyén el tudja-e halasztani szükségletkielégítését: étkezés, fizikai aktivitás, társas kapcsolatok, pénz, jutalom. Az aldimenziókat ennek megfelelően külön-külön elemeztem a belső megbízhatóság szempontjából, és ahol szükséges volt, kizártam itemeket az erősebb belső konzisztencia elérése érdekében. Ezek után az egyes területekre pontszámokat hoztam létre, amelyek metrikus változóként alkalmasak regresszióelemzésre.

7. táblázat

A REGRESSZIÓELEMZÉS EREDMÉNYEI

Független változó	Függő változó	B	β	t	R ²	F	Szignifikáns-e?
Jövőorientált	Pénzügyi jóllét	-0,291	-0,039	-0,672	0,002	0,452	nem
Jelenhedonista	Pénzügyi jóllét	0,030	0,005	0,081	0,000	0,006	nem
Jelenfatalista	Pénzügyi jóllét	-1,925	-0,278	-4,999	0,077	24,987	igen
Múltnegatív	Pénzügyi jóllét	-1,893	-0,301	-5,451	0,091	29,711	igen
Múltpozitív	Pénzügyi jóllét	-0,232	-0,039	-0,670	0,002	0,449	nem

Megjegyzés: p<0,001

Forrás: saját szerkesztés

A pénz esetében két külön változóba tömörülnek a pozitív és a negatív tulajdonságok, tehát az utóbbi változó értelmezésénél ezt figyelembe kell venni.

Az időperspektíva és a szükségletkielégítés elhalasztásának képessége közötti összefüggést regresszióelemzés segítségével vizsgáltam. A modellek paramétereit a 8. táblázat mutatja be.

A regresszióelemzések eredményeképpen a jutalommal kapcsolatban az rajzolódik ki, hogy a jövőorientáció pozitív, míg a jelenfatalizmus negatív szignifikáns hatást mutat a

szükségletkielégítés elhalasztásának képességére, a modell magyarázóereje a társadalomtudományokban elfogadott 20 százaléknál is magasabb, ugyanis $R^2=0,333$ ($F=74,118$). A két tényező közül a jövőorientációnak van erősebb hatása.

A társas kapcsolatoknál a jövőorientáció és a múltnegatív hozzáállás az, amely hatással van a szükségletkielégítés elhalasztásának képességére. Mindkét tényező pozitív hatást mutat, és a jövőorientáció hatása az erősebb. A múltnegatív hozzáállás pozitív hatása azzal

8. táblázat

A SZÜKSÉGLETKIELEGÍTÉS KÜLÖNBÖZŐ ASPEKTUSAI ÉS AZ IDŐORIENTÁCIÓ KÖZÖTTI ÖSSZEFÜGGÉSEK VIZSGÁLATA REGRESSZIÓELEMZÉSSEL

	Béta	t-érték
Modell 1 (függő változó: jutalom)		
Konstans	1,731	7,672**
Jövőorientáció	0,578	11,846**
Jelenfatalista	-0,128	-2,828*
Modell 2 (függő változó: társas kapcsolatok)		
Konstans	2,153	13,139**
Jövőorientáció	0,228	6,008**
Múltnegatív	0,081	2,523*
Modell 3 (függő változó: fizikai aktivitás)		
Konstans	3,406	13,264**
Jövőorientáció	0,180	3,024*
Múltnegatív	0,250	-4,984**
Modell 4 (függő változó: pénz pozitív)		
Konstans	1,936	9,230**
Jövőorientáció	0,517	9,399**
Modell 5 (függő változó: pénz negatív)		
Konstans	2,089	8,562**
Jövőorientáció	-0,342	-5,948**
Múltnegatív	0,355	7,080**

Megjegyzés:

* $p < 0,05$

** $p < 0,001$

Forrás: saját szerkesztés

magyarázható, hogy vélhetően a negatív múltbéli események arra készítetik az egyént, hogy ő ne kövesse el környezetével azokat a hibákat, amelyeket vele követtek el, ezért igyekeznek jobban odafigyelni. A regressziós modell determinációs együtthatója (R^2) értéke 0,139 ($F=23,887$).

A fizikai aktivitás esetében a jövőorientáció és a múltnegatív hozzáállás bizonyult ismét szignifikánsnak, ugyanakkor itt már negatív hatása van a múltnegatív beállítódásnak. A modell determinációs együtthatója (R^2) 0,093 és az F értéke 15,149.

Az étkezés kapcsán egyik időkategória sem bizonyult szignifikáns hatásúnak.

A pénz kapcsán ugyanakkor mind a pozitív, mind a negatív változónál szignifikáns modellt lehet építeni az időkategóriák befolyásoló szerepére vonatkozóan. A jövőorientáció bizonyult erős befolyásolónak abban a tekintetben, hogy az egyén képes-e pénzügyek terén a szükségletkielégítés elhalasztására. A modellben $R^2=0,229$ és $F=88,338$

Arra, hogy az egyén nem képes jól kezelni pénzügyeit és ezáltal késleltetni szükségletkielégítését, mind a jövőorientáció, mind a jelenhedonizmus hatással vannak. Előbbi természetesen negatív előjellel. Minél kevésbé jövőorientált az egyén, és minél inkább jelenhedonista, annál inkább jellemző rá, hogy nem tudja pénzügyeit későbbi szükségleteinek megfelelően kezelni. A két tényező közül a jelenhedonizmus hatása erősebb. A modell determinációs együtthatója 0,196 és $F=36,181$.

EREDMÉNYEK ÖSSZEGZÉSE ÉS KONKLÚZIÓ

A kutatásom célja a 18–35 évesek pénzügyi kultúrájának vizsgálata volt, különös tekintettel az időorientáció és a szükségletkielégítés elhalasztásának képességére. Ennek megfelelően

egy 300 fős reprezentatív adatfelvételt készítettem. Kirajzolódik, hogy érdemes klaszterekben gondolkozni és sokszor a demográfiai jellemzők mentén is más és más lesz a fiatalok magatartása. Az időorientáció kapcsán kijelenthető: a legmarkánsabb hatása a jövőorientációnak van, főként a szükségletkielégítés elhalasztásának képességére vonatkozóan. Azt láthatjuk ugyanis, hogy aki jövőorientáltan gondolkodik, az könnyebben tud lemondani a jelenben bizonyos dolgokról, és tud várni egy későbbi, hosszú távon érkező jutalomra. Ez összhangban van a szakirodalmi megállapításokkal is. A jelenhedonizmus leginkább a pénzügyi értelemben vett elhalasztási képességre van hatással. Minél inkább jelenhedonista valaki, annál kevésbé tudja pénzügyeit hosszú távú céloknak alárendelni. A pénzügyi jólétre leginkább a jelenfatalista és a múltnegatív hozzáállás van hatással, mégpedig a kapcsolat negatív irányú. A szükségletkielégítés elhalasztásának képességében a végzettség szerint különbségeket találunk: minél magasabb végzettségű valaki, annál inkább tudja szükségleteit későbbre halasztani. A három kialakított klaszter közül az aggódó-tudatos csoportban figyelhető meg a legmagasabb jövőorientáció, és természetesen a Carpe Diem csoportban a legalacsonyabb. A múltnegatív hozzáállás a Carpe Diem csoportnál a legmagasabb, ugyanakkor nincs jelentős különbség köztük és az aggódó-tudatosak között. Akik e tekintetben kiugranak, méghozzá úgy, hogy a legalacsonyabb értéket mutatják, azok az elégedettek csoportjába tartoznak. Jelenhedonizmusban a Carpe Diem csoport kiemelkedik, és az elégedett klaszterre jellemző legkevésbé a jelenhedonizmus. Jelenfatalizmusban a legalacsonyabb értéket szintén az elégedett csoport mutatja. Ez, a harmadik klaszter szignifikánsan magasabb pénzügyi jóléttel jellemezhető, mint a másik kettő. Tehát az elégedettek pénzügyi jóléte a legmagasabb. A pénzügyi jólét kapcsán megállapítható: a férfiak (29,4)

szignifikánsan magasabb pontszámot értek el a pénzügyi jóllét skálán, mint a nők (27,4). A településtípus tekintetében elmondható: a Budapesten élőknek a legmagasabb a pénzügyi jólléthez kapcsolódó pontszáma (29,6), ezután az egyéb városban élőké (28,4), végül pedig a községben/faluban élőké (27,4). A Közép-Magyarországon élők, valamint a Nyugat-Magyarországon élők közel azonos pénzügyi jóllét pontszámot értek el (29,6 és 29,1), ugyanakkor a Kelet-Magyarországon élők szignifikánsan alacsonyabban (26,8).

Jelen kutatás egyfajta feltáró jelleggel megmutatta a fiatalok időorientációjának, szükségletelhalasztási képességének, pénzügyi attitűdjeinek és jóllétének összefüggéseit. Akár banki szolgáltatási szempontból, akár

pénzügyi edukációs szempontból tekintünk a magyarországi fiatalokra, mindenképpen érdemes a végzettség, a régió és a nem tekintetében különbséget tenni. Természetesen ezen tényezők háttérben sokszor a jövedelmi tényezők is húzódnak, ugyanakkor a kutatási eredmények felhívják az attitűdbeli különbségekre is a figyelmet. Érdekes, hogy a Carpe Diem típusú emberek egyúttal aggódók is és nem elégedettek pénzügyeikkel, akik pedig tudatosak, sokszor a pénzügyektől való szorongás, a saját jövedelmi helyzetük korlátozó jellege miatt teszik azt. A jövőben a pénzügyi jóllétet érdemes lenne tágabb kontextusban, az általános jóllét részeként is megvizsgálni, valamint lehetőség szerint a kutatást 35 év feletti kitöltőkre is elkészíteni.

JEGYZET

- ¹ Az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-16-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.

IRODALOM

- APOSTOLIDIS, T., FIEULAINÉ, N. (2004). Validation française de l'échelle de temporalité the Zimbardo time perspective inventory. *European Review of Applied Psychology*, 54, pp. 207–217
- ATKINSON, A., MESSY, F. (2012). A pénzügyi kultúra mérése: Az OECD / Nemzetközi Pénzügyi Képzési Hálózat (INFE) kísérleti kutatásának eredményei. *OECD Pénzügyi, Biztosítási és Magán-nyugdíjpénztári Műhelytanulmányok*, 15, OECD Publishing.
- BEM, D. J., ALLEN, A. (1974). On predicting some of the people of some of the time: The search for cross-situational consistencies in behavior. *Psychological Review*, 81, pp. 506–520
- BEMBENUTTY, H., KARABENICK S. (1998). Academic delay of gratification. *Learning and Individual Differences*, 10, pp. 329–346
- BÉRES D., HUZDIK K. (2012). A pénzügyi kultúra megjelenése makrogazdasági szinten. *Pénzügyi Szemle*, 2012/3. 322–336. oldal
- BLOCK, J., BLOCK, J. H. (1980). *The role of ego-control and ego resiliency in the organization of behavior*. In Collins, A. W. (ed) *The Minnesota symposium on child psychology*, Hillsdale, NJ: Erlbaum, pp. 39–101
- BOTOS K., BOTOS J., BÉRES D., CSERNÁK J., NÉMETH E. (2012). Pénzügyi kultúra és kockázatvállalás

lás a közép-alföldi háztartásokban. *Pénzügyi Szemle*, 2012/3. 291–309. oldal

BOYD, J., ZIMBARDO, P. (2012). *Időparadoxon – Hasznosítsuk újra a tegnapot, élvezzük a márt, és legyünk úrrá a holnapon!* HVG Könyvek Kiadó, Budapest

CORRAL-VERDUGO, V., FRAIJO-SING, B., PINHEIRO, J. Q. (2006). Sustainable behavior and time perspective: present, past, and future orientations and their relationship with water conservation behavior. *Interamerican Journal of Psychology*, 40 (2), pp. 139–147

D’ALESSIO, M., GUARINO, A., DE PASCALIS, V., ZIMBARDO, P. G. (2003). Testing Zimbardo’s Stanford time perspective inventory (STPI)-short form: an Italian study. *Time and Society*, 12 (2–3), pp. 333–347

FORTUNATO, V. J., FUREY, J. (2009). The theory of mindtime and the relationships between thinking perspective and the big five personality traits. *Personality and Individual Differences*, 47 (4), pp. 241–246

FUNDER, D., BLOCK, J. H., BLOCK, J. (1983). Delay of gratification: Some longitudinal personality correlates. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44, pp. 1198–1213

FURNHAM, A. (1984). Many sides of the coin: The psychology of money usage. *Personality and Individual Differences*, 5, pp. 501–509

GOLDBERG, M. E., GORN, G. J., PERACCHIO, L. A., BAMOSSY, G. (2003). Understanding materialism among youth. *Journal of Consumer Psychology*, 13 (3), pp. 278–288

HOERGER, M., QUIRK, S. W., WEED, N. C. (2011). Development and validation of the Delaying Gratification Inventory. *Psychological Assessment*, 23 (3), pp. 725–738

HU, L., BENTLER, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling*, 6 (1), pp. 1–55

HUSMAN, J., LENS, W. (1999). The role of the future in student motivation. *Educational Psychology*, 34 (2), pp. 113–125

KENESEI Zs. (2014). A pénzügyi kultúra fejlődése Magyarországon az elmúlt 15 évben. In: *Gazdaság, társadalom, fogyasztás – 1989–2014*. Budapest: GFK Hungária Piackutató Intézet

KOVÁCS P., RÉVÉSZ B., ORSZÁG G. (2013). A pénzügyi kultúra és attitűd mérése. Letöltve innen: <http://www.eco.u-szeged.hu/download.php?docID=40014> Letöltés ideje: 2016. november 1.

KOVÁCS P., KOSZTOPULOSZ A., RÉVÉSZ B., KISS GÁBOR D., SZÉKELYHIDI K., TULKÁN T., ÁRVA-TÓTH A. (2011). Középiskolások pénzügyi kultúrájának felmérése – Összefoglaló tanulmány, az Econventio Közhasznú Egyesület és a Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar kutatócsoportja által végzett felmérés eredményei. Letöltve: <http://econventio.hu/#letoltheto-dokumentumok/penzugyi-kultura-felmeres-2011-tanulmany> Letöltés ideje: 2012. július 27.

LEE, P., LAN, W., WANG, C., CHIU, H. (2008). Helping young children to delay gratification. *Early Childhood Education Journal*, 35, pp. 557–564

LUKSANDER A., NÉMETH E., BÉRES D., ZSÓTÉR B. (2016). Pénzügyi személyiségtípusok és az eladósodást befolyásoló pénzügyi attitűdök empirikus vizsgálata. *Közgazdász Fórum*, 19 (128), 32–55. oldal

LUSARDI, A., MITCHELL, O. S. (2014). The Economic Importance of Financial Literacy: Theory and Evidence. *Journal of Economic Literature*, 52(1), pp. 5–44

- METCALFE, J., MISCHEL, W. (1999). A Hot/Cool-System Analysis of Delay of Gratification: Dynamics of Willpower. *Psychological Review*, 106 (1), pp. 3–19
- MISCHEL, W. (1974). Processes in delay of gratification. In: Berkowitz, L. (ed.) *Advances in Experimental Social Psychology*, 7, pp. 249–292
- MISCHEL, W. (1996). From good intentions to willpower. In Gollwitzer, P. M. – Bargh, J. A. (eds.) *The Psychology of Action: Linking Cognitions and Motivation to Behavior*, Guilford, New York, pp. 240–271
- MISCHEL, W. (2015). *Pillecukor-teszt – Hogyan fejlesszük önuralmunkat*. HVG Kiadó, Budapest
- MISCHEL, W., CANTOR, N., FELDMAN S. (1996). Principles in self-regulation. The nature of willpower and self-control. In: Higgins FT, – Gruglanski A, editors. *Social psychology: Handbook of basic principles*. New York: Guilford Press, pp. 687–696
- NÉMETH E., ZSÓTÉR B. (2017). Personality, Attitude and Behavioural Components of Financial Literacy: A Comparative Analysis. *Journal of Economics and Behavioral Studies*, 9(2), pp. 46–57
- NÉMETH E., BÉRES D., HUZDIK K., ZSÓTÉR B. (2016). Financial personality types in Hungary – research methods and results. *Financial and Economic Review*, 15 (2), pp. 153–172
- OROSZ, G., DOMBI, E., TÓTH-KIRÁLY, I., ROLAND-LÉVY, C. (2015). The Less is More: The 17-Item Zimbardo Time Perspective Inventory. *Current Psychology*, 36 (1), pp. 39–47.
- PORTER, N. M., GARMAN, E. T. (1993). Testing a Conceptual Model of Financial Well-Being. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 4, pp. 135–164
- SIRCOVA, A., MITINA, O. V., BOYD, J., DAVYDOVA, I. S., ZIMBARDO, F., NEPRYAKHO, T. L. (2007). The phenomenon of time perspective across different cultures: review of research using ZTPI scale. *Journal of Cultural-Historical Psychology*, 4, pp. 18–35
- WARD, W. E., PERRY, T. B., WOLTZ, J., DOOLIN, E. (1989). Delay of gratification among Black college student leaders. *Journal of Black Psychology*, 15, pp. 111–118
- WEBSTER, J. D. (2011). A new measure of time perspective: initial psycho-metric findings for the balanced time perspective scale (BTPS). *Canadian Journal of Behavioural Science*, 43 (2), pp. 111–118
- WORRELL, F. C., MELLO, Z. R. (2009). Convergent and discriminant validity of time attitude scores on the adolescent time perspective inventory. *Research on Child and Adolescent Development*, 2, pp. 185–196
- YAMAUCHI, K. T., TEMPLER, D. I. (1982). The development of a money attitude scale. *Journal of Personality Assessment*, 46, pp. 522–528
- ZIMBARDO, P. G., BOYD, J. N. (1999). Putting time in perspective: a valid, reliable individual-differences metric. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77 (6), pp. 1270–1288
- ZIMBARDO, P. G., BOYD, J. N. (2015). Putting Time in Perspective: A Valid, Reliable Individual-Differences Metric. In: M. Stolarski et al. (eds.) *Time Perspective Theory; Review, Research and Application: Essays in Honor of Philip G. Zimbardo*. Springer International Publishing Switzerland
- ZSÓTÉR B. (2017). Alma a fájától... A fiatalok pénzügyi szocializációját befolyásoló intergenerációs hatások a családban. Doktori értekezés. Budapesti Corvinus Egyetem
- ZSÓTÉR B., BAUER A. (2016). Az intézményi bizalom mint a versenyelőny fogyasztói forrása—a pénzügyi szolgáltatások piacáról szóló, egyetemisták és szülei körében végzett kutatás eredményei. *Vezetéstudomány*, 48 (2), 3–14. oldal

ZsÓTÉR B., NAGY P. (2012). Mindennapi érzelmeink és pénzügyeink. A pénzzel kapcsolatos attitűdök és materiális irányultság szerepe a pénzügyi kultúra fejlesztésében, *Pénzügyi Szemle*, 2012/3. 310–321. oldal

Consumer Financial Protection Bureau (2015). Measuring financial well-being. Letöltve innen: http://files.consumerfinance.gov/f/201512_cfpb_financial-well-being-user-guide-scale.pdf Letöltés ideje: 2016. december 3.